

RECENZE

Parker, M. Etika pro děti. Povídejte si s dětmi o etice: poctivost, přátelství, tolerance a dalších 106 věcí, na kterých opravdu záleží. Praha: Triton, 2017, 252 s. ISBN 978-80-7553-152-0

Jan Vitoň

Kniha Michaela Parkera by se spíše mohla jmenovat Etika pro rodiče a děti nebo Etika v rodině, ve škole apod., protože jde o metodický návod, jak mohou rodiče (případně učitelé a vedoucí různých zájmových útvarů) s dětmi pracovat, pokud mají zájem na kultivaci jejich morálních a etických zásad. Autor soudí, že se „děti neučí etickým a morálním zásadám z nějaké příručky. Děti se učí ohleduplnosti

na základě toho, jak ohleduplně se chovají jejich rodiče. Učí se empatii podle toho, jak moc se o ně jejich rodiče zajímají. Učí se štědrosti tím, že přihlížejí, jak štědrí jsou jejich rodiče k jiným. Je tomu tak odjakživa. Základní etická a morální pravidla jim nejvíc předávají rodiče při každodenních interakcích: ‚Půjč tu hračku sestřičce.‘ – ‚Počkej, až budeš na řadě.‘ To všechno jsou etické a morální pokyny, které se ve většině rodin nenápadně předávají den co den. I morálně zásadoví rodiče mohou ovšem mít děti, které podvádějí, lžou a vrážejí na ulici do babiček – koneckonců rodiče nejsou pro dítě jediným zdrojem učení. Pozitivní příklad rodičů je však velmi cenný“ (s. 12).

Strategie autora knihy spočívá v tom, že neposkytuje, jak bývalo tradičně zvykem, „dobře míněné“ rady týkající se dobrého chování – způsob, který se už nějaký čas mívá účinkem, protože mj. došlo ke změně chápání autorit. Těmi už dnes nejsou automaticky ani učitelé, ale mnohdy ani rodiče. Proto se Parker vydal opačným směrem, vsadil na dialog probíhající v rámci rodiny, školy či dalších (zájmových) prostředí. Někteří poučenější čtenáři určitě vycítí v porovnávání modelových situací, ilustrujících hodnotové škály, odkaz aristotelovské zásady hledání zlatého středu (*aurea mediocritas*). V rámci už výše uvedené strategie pak hned v úvodu knihy nabízí jako odrazový můstek k diskusi seznam několika desítek žádoucích hodnot, asertivitou počínaje a zvědavostí konče, jež je pak možno v rámci už zmíněného dialogu společně objevovat, zdůvodňovat, uvažovat o nich a v lepším případě se s nimi i ztotožnit. Protože si je autor vědom obtížností či nepochopení, jež mohou práci s knihou provázet či zájemce odradit, nabízí návod Jak používat tuto knihu. Hovoří o programu či rozvrhu diskusí (pravidelně každý den, čas od času, u společného stolu, libovolným výběrem nějakého problému z knihy, po zhlédnutí filmu či pořadu v televizi až po situaci, kdy skutečné etické dilema ve škole, ve společnosti apod. nastane).

Celkový počet 109 dialogů je rozdělen do tří základních okruhů: první okruh obsahuje etická a morální dilemata a otázky (celkem je jich 81); druhý okruh zahrnuje otázky rozvíjející myšlení, je jich 10 a jsou označeny čísly na konci s nulou, tedy 10, 20, 30 atd.; poslední, třetí okruh je věnován myšlenkám slavných filozofů o etice a morálce (celkem je jich 10 a jsou označeny čísly s pětkou na konci, tedy 5, 15, 25 atd.). To, co asi bude dělat laickým „moderujícím“ diskusí největší problém, bude asi udržení pozornosti diskutujících. Není divu, vedení diskuse, mám na mysli především jejím konstruktivnímu charakteru, se musíme znovu učit, protože její nejrůznější televizní rádobry podoby vzbuzují u alespoň do jisté míry kultivovaného diváka – diplomaticky řečeno – nechuť. Proto k dalším autorovým radám, jak používat jeho text, patří snaha o formulování návodných otázek, které by podněcovaly účastníky diskuse k vlastním úvahám, připomínaly jejich vlastní zkušenosti, zážitky a rozšiřovaly tak dané téma. Ke slovu přichází stará efektivní zásada: umět naslouchat! Další možností je zahrát si na „ďáblova advokáta“, jež spočívá v prezentaci opačného názoru, hlediska či postoje v zájmu „vědomé provokace“, nebo přejít k transparentnímu hodnocení nápadů k řešení dilemat zavedením stupnice od přijatelného (ideálního) po zcela nepřijatelné. Efektivní také bývá panelová diskuse s určeným „odborníkem či odborníky“ na danou problematiku (např. ředitel školy, šéf etické komise apod.). V každém případě je – dle autora textu – nutno být při diskusích s dětmi trpělivý, dát najevo, že je berete vážně a se svým názorem vystupovat uvážlivě a nedirektivně. V případě diskuse s dítětem „na scestí“, jak označuje autor názory z etického hlediska přinejmenším nepřijatelné, je však třeba zaujmout rozhodný postoj a dále se ptát, aniž by byl nositel daného názoru pouze pokárán.

Na závěr knihy autor sám potvrzuje úvahu na počátku recenze, když doporučuje čtenářům, kterým má být 18–: „Co tedy musíte udělat? Musíte s rodiči probrat množství problémů, o kterých se v této knize píše. Pokud vám to připadá jednoduché, zamyslete se nad tím ještě jednou. Potíž je v tom, že spousta rodičů si myslí, že už vědí, co je správné a co je špatné. Možná vám hned budou chtít vnutit ‚správnou‘ odpověď, ale otázky jsou složité a jednoznačně se na ně odpovědět nedá. Takže rodiče budou po přečtení některých otázek zmatení. [...] Budou potřebovat vaše nové myšlenky a váš nový způsob pohledu na věc. Budou potřebovat fakt, že ještě nejste staří a zkostrnatělí. Budou potřebovat skutečnost, že vy jste (doufejme) ochotní všechno promyslet a změnit názor, když to bude zapotřebí.“

Je potřeba rodiče přesvědčit, že o etice a morálce poučují oni vás, ale ve skutečnosti budou po celou dobu muset čelit stále

obtížnějším otázkám oni. Možná bude potřeba, aby se vzdali představ, o jejichž pravdivosti byli přesvědčeni celá desetiletí. Třeba se začnou trochu měnit i oni sami. Budou uvažovat o etice a morálce dosud nepoznaným způsobem a možná se díky tomu sami začnou chovat morálněji.

Aspoň tak je to naplánované“ (s. 249–250).

Recenzent:

PhDr. Jan Vitoň, Ph.D., absolvent Filozofické fakulty UK v Praze, který působí na Zdravotně sociální fakultě JU v Českých Budějovicích jako odborný asistent v Ústavu humanitních studií v pomáhajících profesích.

RECENZE

Bazalová, B. Autismus v edukační praxi. Praha: Portál, 2017, 208 s.
ISBN 978-80-262-1195-2

Aneta Marková

Poruchy autistického spektra (dále jen PAS) jsou jednou z nejzávažnějších poruch dětského mentálního vývoje, která se v posledních desetiletích dostává do centra zájmu odborníků v oblasti medicíny, psychologie i pedagogiky. O vzrůstající popularitě hovoří nejen četné publikace, které o PAS byly napsány, ale též rozsáhlé výzkumy a množství natočených reportáží, dokumentů a fil-

mů. Nicméně i navzdory tomu jsou PAS stále obestřeny tajemstvím, celou řadou mýtů, domněnek a nepochopení ze strany veřejnosti. Děti, žáci i dospělé osoby s PAS jsou tak vystaveni celé řadě problematických situací. Nejenže společnost nerozumí podstatě jejich problému a tudíž ani jejich reakcím, ale i oni špatně rozumějí společnosti, neboť svět, ve kterém se nalézají, pracuje s jinými pravidly, než jakým rozumějí oni sami. K tomu, aby lidé s PAS porozuměli životu ve společnosti, potřebují podporu, která jim ukáže cestu mezi okolím a jejich vnitřním světem. Takovou podporu nejčastěji získávají ze strany rodiny. Nicméně současná literatura, která popisuje PAS, je určena zejména studentům, odborníkům a vědcům. Pro rodinné příslušníky však tyto informace mohou být často nesrozumitelné, komplikované a ne vždy potřebné. Rodič nebo jiná blízká osoba potřebuje praktické, stručné a jasné informace, které ideálně mohou ihned aplikovat. Taková publikace doposud na českém trhu chyběla. Předkládaná publikace tedy umožňuje vyplnit tuto mezeru v literatuře.

Terminologie v oblasti PAS je velmi různorodá a dost často nejasná. Z tohoto důvodu je velmi pozitivní, že autorka na začátku první kapitoly představuje tuto problematiku jasně, stručně a hlavně lidsky. Ve stejném duchu jsou vysvětleny další důležité teoretické souvislosti, jako jsou výskyt, etiologie a klasifikace, čímž autorka stručně a přehledně představuje soudobé poznatky, ale nezatěžuje čtenáře těžkými daty. Ve druhé podkapitole „Lidé s autis-

mem. Jací vlastně jsou?“ se autorka věnuje charakteristice postižení, přičemž neopomíná zacílení publikace a představuje základní fakta na příkladech a v praktických souvislostech. Tento přístup poskytuje jasnější představu o problémech, se kterými se lidé s PAS potýkají, a umožňuje čtenáři nahlédnout do světa lidí s PAS. Stejně tomu je ve třetí podkapitole, která se věnuje problémovému chování. Autorka zde opět na názorných příkladech představuje poměrně širokou problematiku, kterou dává do vztahu se současnou teorií a aktuálními výzkumy, přičemž nastiňuje možné způsoby řešení. Velmi podnětný je například rozbor agresivního chování při cestě ze školy, který pomáhá ozřejmit podstatu negativních projevů u osob s PAS. V poslední části první kapitoly se autorka věnuje dílčím úspěchům v péči o tyto osoby. Zdůrazňuje, že informovanost v oblasti PAS za poslední dekádu vzrostla, zvýšil se počet organizací pracujících s lidmi s PAS, rozšířil se zájem ministerstev a vládních výborů, zlepšila se dostupnost služeb a otevřel se prostor pro sebeobhajovací skupiny. Na druhé straně však poukazuje na bílá místa v oblasti péče o osoby s PAS, a to zejména v přetrvávající neinformovanosti lékařů, v nadměrném užívání psychofarmak a v nedostatečném množství specializovaných diagnostiků, na což se nabalují dlouhé čekací lhůty pro stanovení diagnózy a s tím i oddálení zahájení intervence. Dále autorka uvádí, že přetrvává nejednotnost v poskytování finančních příspěvků, že existuje málo zařízení pro dospělé osoby s PAS a že přetrvává nedostatečná psychologická podpora rodin těchto lidí. Toto shrnutí zdařilých oblastí a bílých míst v péči o osoby s PAS poskytuje vhled do současného postavení péče o tyto osoby v ČR.

Na velmi citlivé období stanovení a přijetí diagnózy rodinou se zaměřuje druhá kapitola této publikace. Autorka se předně věnuje významu komplexnosti a mezioborové spolupráci při určení diagnózy a poté předkládá příběhy, které ilustrují, jak problematická cesta k určení diagnózy může být. Uváděné příběhy jsou dále prokládány vstupy do diagnostických nástrojů, rediagnostiky a diferenciální diagnostiky. Podkapitola „Kdo mi poradí, kdo mi pomůže“ upozorňuje na funkci oblastních koordinátorů pro autismus, význam speciálněpedagogických center, roli rané péče a úlohu posudkové komise. Autorka zde nejen poukazuje

na současnou paletu poskytovaných služeb ze strany neziskových organizací, ale též uvádí čtenáře do změn, které se odehrály v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku.

Třetí kapitola seznamuje s principy a zásadami podpory osob s PAS. I když všechny předchozí kapitoly poskytovaly příklady z praxe, třetí kapitola je na nich postavena. Nejprve se čtenář seznamuje s příkladem zajištění vizualizace u matky dítěte s dětským autismem, poté s potřebou strukturalizace ilustrované na příkladu zajištění struktury pracovní plochy pro studium, dále předkládá příklad o významu adekvátní motivace užívané asistentkou pedagoga a o způsobech komunikace prezentovaných v dokumentu Vládního výboru pro zdravotně postižené občany. Všechny tyto příklady ukazují základní pravidla, která se při práci s lidmi s PAS uplatňují, tedy strukturalizace, vizualizace, motivace, neměnnost a zajištění funkční komunikace. Vysvětlení základních pravidel na příkladech je základem pro jejich pochopení, čímž se publikace může velmi dobře osvědčit i jako učebnice pro pedagogické pracovníky. Na tyto příklady navazuje autorka podkapitolou, která se věnuje strukturovanému učení, kde se nejprve věnuje pomůckám užívaným při strukturovaném učení, poté vhodné intervenci a v neposlední řadě též náhradní komunikaci. Všechny tyto oblasti jsou stručně popsány, díky čemuž se pro čtenáře udržuje kontinuální linka a srozumitelnost.

Čtvrtá kapitola se věnuje problematice rodin osob s PAS, přičemž citlivě poukazuje na celoživotní zátěž všech příbuzných těchto osob. Nejprve se autorka zaměřuje na zátěž rodiny spojenou s diagnostikou, poté na reakce okolí a způsoby zvládání neadekvátního nebo nestandardního chování dítěte na veřejnosti. V dalších částech pak prostřednictvím příkladů informuje o problematice vztahů v rodině, o psychických a ekonomických problémech, kterým rodiny často musí čelit, a o rozhodování rodičů o budoucím životě dítěte. Pozitivním faktem je, že výpovědi (resp. konečná rozhodnutí u zvolených příkladů) jsou vyvážené. To poskytuje čtenáři možnost nejen uvědomit si komplexitu problémů, se kterými se rodiče potýkají, ale též nepodněcuje čtenáře k získání jednoznačného stanoviska.

Autorka si tak dává záležet na objektivitě a nepředkládá jedno nebo druhé rozhodnutí jako jediné správné. Na závěr čtvrté kapitoly autorka umístila informace o podstatě vlastního výzkumu zaměřeného právě na rodiny osob s PAS. Čtenář se tedy až v závěru čtvrté kapitoly dozvídá, že jednotlivé příběhy a předložené informace jsou výsledky výzkumného šetření. Tímto krokem se tak publikace stává unikátní, neboť začíná příběhy, praktickými informacemi a teprve poté ozřejmuje validitu jednotlivých tvrzení.

Aktuální situaci v oblasti vzdělávání a péče o osoby s PAS se věnuje pátá a šestá kapitola. Vzhledem k velkým legislativním změnám, které se v posledních letech udály, se autorka v celé páté kapitole věnuje vzdělávání osob s PAS, čímž odpovídá na potřebu rodičů a pedagogů ozřejmit jednotlivé změny a zařadit je do realit. Závěrečná šestá kapitola pak předkládá praktická doporučení, výčet literatury prohlubující dílčí znalosti a seznam dostupných přednášek, reportáží, dokumentů a filmů přibližujících svět osob s PAS.

Představovaná publikace tedy přináší celou řadu příkladů, aktuálních a praktických informací, které jsou velmi cenné nejen pro cílovou skupinu, ale i pro ostatní zájemce o danou problematiku. Za významný faktor považuji otevřenost, se kterou autorka o problémech píše, přičemž si zachovává objektivitu a nestrannost mezi jednotlivými přístupy k jejich řešení. Publikace zohledňuje české realie a poskytuje ucelený přehled o současné nabídce podpory pro osoby s PAS a jejich rodinné příslušníky. Svým obsahem tak zdárně vyplňuje mezeru v české literatuře.

Recenzentka:

Mgr. Aneta Marková je absolventkou oboru Speciální pedagogika na Univerzitě Karlově v Praze a v současné době doktorandkou na FHS UK v Praze, obor Studia občanské společnosti. Působí na Zdravotně sociální fakultě JU jako odborná asistentka na Ústavu sociálních a speciálněpedagogických věd, kde vyučuje témata speciální pedagogiky a neziskového sektoru.